

Tavoitteena kohtuukäyttö. Vanhempien jäsenyyksiä alaikäisten alkoholikasvatuksesta 2010-luvulla

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Tavoitteena kohtuukäyttö. Vanhempien jäsenyyksiä alaikäisten alkoholikasvatuksesta 2010-luvulla

Jenni Helenius & Jari Eskola

Vanhemmat antavat lapsilleen alkoholinkäytön mallin ja toisaalta ohjaavat ja kontrolloivat heitä aktiivisesti. Artikkelissa tarkastellaan alkoholikasvatuksen päämäärin ja keinoihin liittyviä jännitteitä: tarjotako alkoholia alaikäiselle vai ollako tarjoamatta? Miten tulisi suhtautua nuoren juomiseen kodin ulkopuolella? Vanhempien päämäärä on, että nuori omaksuisi kohtuukäytön, mutta näkemykset alkoholikasvatuksen keinoista ovat ristiriitaisia.

Vanhemmat kodin alkoholikasvatuksen jäsentäjinä

Viimeksi keskusteltiin alkoholista poikani rippijuhlissa... kysyin, haluaako poikani myös kuohuviiniä ja kaadoin hänellekin vajaan lasillisen. Skoolasimme kaikki yhdessä ja tilanne oli luonnollinen, olihan poikani juhlat. Meillä viini kuuluu aterialle ja juhlaan kuohuviini tai shampanja. Tällaiseen kulttuuriin haluan poikani kasvattaa ja mielestäni tässä yhteydessä oli turvallista perheväen kesken ottaa tämä lasillinen. (Äiti L29.)

Edellisessä sitaatissa 15-vuotiaan pojan äiti kertoo päämäärästään kasvattaa lapsestaan alkoholin kohtuukäyttäjäksi. Hän kuvailee kodin alkoholinkäyttötapoja ja toteaa haluavansa kasvattaa pojan samanlaiseen arki- ja juhlauskulttuuriin. Vanhemmat toisaalta antavat omalla käytöksellään lapselle alkoholinkäytön mallin ja toisaalta he ovat aktiivisia nuoren kontrolloijia ja ohjaajia (Raitasalo & Holmila 2014). Perheenjäsenet ajattelevat ja toimivat merkityksellisesti ja oleellista on, miten he itse ymmärtävät toimintansa ja sen kontekstin (ks. Jokinen 2014, 176–178). Tutkimuskirjallisuudessa ei ole juurikaan käsitelty sitä, miten vanhemmat jäsentävät ja perustelevat kodin alkoholikasvatusta. Yhteyksiä nuorten alkoholikokeilujen ja -käytön sekä vanhemmuuden ja kasvatuskäytäntöjen välillä on kyllä tarkasteltu paljon kvantitatiivisesti (ks. esim. Ennett & al. 2013; Gilligan ym. 2012; Visser & al. 2012; Wadolowski ym. 2015), mutta laadullisella tutkimusotteella on tutkittu vain vähän vanhempien omia näkemyksiä alkoholikasvatuksesta perheuskulttuurin osana (ks. kuitenkin esim. Helenius 2015; Jones ym. 2015; Järvinen & Østergaard 2009; Pirskanen ym. 2016; 138; Østergaard 2009). Erityisesti tarvitaan tutkimusta, jonka avulla voisi kontekstoida vanhempien päätöksentekoa alkoholin tarjoamisesta ja siitä, miten vanhemmat suhtautuvat

muiden vanhempien alkoholikasvatuskäytäntöihin (ks. Gilligan ym. 2012; Jones ym. 2015).

Kodin alkoholikasvatus on osa muuta kasvatus- ja vanhemmuutta. Aiemman tutkimuksen mukaan vanhemmat käsittävät vanhemmuuden vastuun sekä konkreettisiksi päivittäisiksi tehtäviksi että tavoitteelliseksi toiminnaksi, jolla on päämääriä, kuten lapsen kasvaminen pärjääväksi aikuiseksi (Böök & Perälä-Littunen 2010). Vanhemmuutta voidaan käsitellä esimerkiksi kokemuksellisella tasolla, yhteiskunnan perusakselina käsitettävänä hoivana tai diskursiivisena käytäntönä, jolloin vanhemmuus ilmenee puhetavoissa ja merkityksenannoissa (Jokinen 2005, 123). Tässä artikkelissa käsitellään vanhemmuuteen liittyviä merkityksenantoja. Kiinnostuksen kohteena on se, miten vanhemmat jäsentävät alkoholikasvatuseriaa ja -käytäntöjään itse nimeämiensä päämäärien ympärille. Päämäärärationaalisuuden osatekijöitä ovat kielellä päämäärät, keinot, esteet ja vastustajat sekä vastuksen muodot (ks. Alasuutari 2011, 138), ja siksi vanhempia pyydettiin kertomaan ajatuksiaan näistä asioista. Tavoitteena on selvittää, millaisia päämääriä ja keinoja vanhemmat nimeävät alkoholikasvatukselle. Erityisesti tarkastellaan, mistä keinoista nuorten vanhemmat näyttävät olevan yhtä mieltä ja mitä ovat keskeiset alkoholikasvatukseen liittyvät erimielisyydet ja vastakkainasettelut.

Alkoholinkäyttötavat opitaan kotona

Kasvatuksen päämäärät ja kriteerit määräytyvät vallitsevasta kulttuurista ja kasvattajien pyrkimyksistä parempaa tulevaisuutta kohti (Pikkarainen 2004, 221–222). Ajassa ja kulttuurissa on sekä julkilausuttuja että piileviä normeja, jotka kohdistuvat kotien alkoholikasvatukseen. Suomen lain mukaan alkoholijuomien ostaminen ja välittäminen alle 18-vuotiaalle on kielletty (Alkoholilaki 1994/1143), ja alaikäisten alkoholikasvatuksen taustalla on muun muassa alkoholihaittojen vähentämiseen tähtäävä politiikka (ks. Rod 2010, Warpenius ym. 2013). Nuorten alkoholikasvatuksen asiantuntijat suosittelevat vanhemmille muun muassa alkoholinkäytöstä keskustelemista alaikäisten kanssa, alkoholikokeilujen kontrollointia ja esimerkin antamista kohtuullisesta alkoholinkäytöstä (Sääskilähti 2006; Ryan ym. 2011). Alkoholikasvatus voidaan nähdä myös laajemmin osana vanhemmuutta. Alkoholiaiheesta *Lasten seurassa* -ohjelman blogeissa kirjoittaneiden asiantuntijoiden mukaan vanhempien tulisi myös muun muassa suhtautua tiedostavasti alkoholikulttuuriin, huolehtia lapsen hyvinvoinnista, asettaa lapsen etu ensisijaiseksi sekä ymmärtää lapsuutta ja nuoruutta. Toisaalta muut ihmiset osoittavat vanhemmille esimerkiksi sosiaalisessa mediassa monenlaisia velvoitteita ja odotuksia liittyen muun muassa siihen, pitäisikö lapsia suojata aikuisten alkoholinkäytöltä vai totuttaa heitä siihen. (ks. Helenius 2017). Vanhempiin saattaa kohdistua ristiriitaisia odotuksia ja paineita myös muiden vanhempien tai nuorten taholta (Järvinen & Østergaard 2009). Perheissä yleistynyt neuvotteleva kasvatus tasapainottelee vanhempien valvonnan ja nuoren itsemääräämisoikeuden välillä (ks. Järvinen & Østergaard 2009, 380). Osa nuorten vanhemmista välttää tavoitteellista kasvattamista, antaa nuoren ”kasvaa itse” ja varmistelee, ettei nuori joudu hankaluuksiin (Hoikkala 1993, 235–236). Neuvottelevaan kasvatukseen liittyy läheisesti luottamus. Luottamus ylläpitää solidaarisuutta osapuolten kesken, mutta joskus luottamus myös petetään (ks. Coleman 1990, 96–99, 178). Luottamuksellisuus ja lämmin suhde lapseen on vanhempien sisäinen, tunnesiteeseen pohjautuva säätelykeino. Kontrollointi, kuten kotiintuloaika, puolestaan toimii ulkoisena säätelykeinona. (Rönkä & Sallinen 2008, 50–52.) Vanhempainiltoihin osallistuneet vanhemmat kertovat käyttävänsä molempia säätelykeinoja alkoholikasvatuksessa (ks. Helenius 2013).

Vaikka vanhempi olisi pohtinutkin alkoholikasvatusperiaatteitaan, arjessa tilanteet voivat tulla eteen yllättäen. Vanhempien arkiratkaisut eivät aina mukaile lakia, asiantuntijasuosituksia tai tutkimusnäyttöä, kuten sitä, että nuoren terveyden ja hyvinvoinnin kannalta vanhempien ei tulisi ostaa tai tarjota alkoholia alaikäisille (ks. Elmeland & Kolind 2012; Järvinen & Østergaard 2009, 384–387; Rod 2010, 170–171). Vanhemmilla on monenlaisia alkoholikasvatukseen liittyviä asenteita ja käytäntöjä. Esimerkiksi *Lapsiperheiden hyvinvointi* -tutkimuksessa (2014) vanhemmat suhtautuivat kielteisesti 12–14-vuotiaiden juomiseen, mutta 15–17-vuotiaiden vanhemmista noin neljännes salli nuoren nauttivan joskus lasillisen perhepiirissä. Äideistä 6 prosenttia ja isistä 11 prosenttia antoi nuoren päättää itse alkoholinkäytöstään. (Raitasalo & Holmila 2014, 197–200.) ESPAD -tutkimuksen mukaan 12 prosenttia nuorista oli viimeisimmällä juomakerrallaan saanut alkoholia vanhemmiltaan kotona. Yhä harvemmat vanhemmat ostavat alkoholia nuorille, mutta alkoholin tarjoaminen kotona on hieman yleistynyt. Kahdenkymmenen viimeisen vuoden aikana alaikäisten juominen on vähentynyt, humalajuomisen aloitusikä on siirtynyt myöhäisemmäksi ja raittiiden nuorten osuus on noussut 10 prosentista 26 prosenttiin. (Raitasalo ym. 2015.) Vanhemmat suhtautuvat nuorten humalajuomiseen useimmiten tiukasti, vaikka perheessä muuten toimittaisiinkin demokraattisen ideaalin mukaisesti (ks. Pirskanen ym. 2016, 142–146). Monet vanhemmat pitävät alkoholin maistelemista kotona turvallisena, kun taas nuorten alkoholinkäyttöön kodin ulkopuolella liitetään esimerkiksi alkoholimyrkytyksen, väkivallan ja häiriökäyttäytymisen riskit (Jayne ym. 2012, 198; Valentine 2010). On mahdotonta arvioida, miten paljon nuorten juomisen väheneminen liittyy vanhempien kasvatuskäytäntöihin, mutta painopisteen muutos alkoholin ostamisen ja tarjoamisen välillä saattaa heijastua siinä, miten vanhemmat kertovat nuorten alkoholikasvatuksesta.

Aineisto ja analyysi

Tämä artikkeli liittyy väitöskirjatyöhön, joka käsittelee vanhempien toteuttamaa alkoholikasvatusta. Artikkelin keskittyy neljään analyttiseen kysymykseen. Ensiksi tarkastellaan, millaisia päämääriä ja keinoja vanhemmat nimeävät alkoholikasvatukselle. Toiseksi tarkastellaan, mistä alkoholikasvatuksen keinoista vanhemmat ovat yhtä mieltä ja kolmanneksi sitä, millaisia ovat alkoholikasvatukseen liittyvät keskeiset erimielisyydet ja vastakkainasettelut. Lopuksi pohditaan, miten niiden kautta rakennetaan hyvää vanhemmuutta.

Aineistona ovat 53 vanhemman (49 äitiä ja 4 isää) vastaukset sähköisessä lomakkeessa esitettyihin avokysymyksiin. Lomakkeen linkkiä jaettiin vuoden 2013 aikana Alkon avoimilla nettisivuilla olevassa *Lasten seurassa* -ohjelman blogissa ja ohjelman Facebook-ryhmässä (n. 7000 jäsentä) sekä Suomen Vanhempainliiton uutiskirjeessä (jakelu n. 1400 henkilöä). Pääosa vastaajista ohjautui lomakkeelle *Lasten seurassa* -ohjelman kautta, jonka seuraajat vaikuttavat alkoholinkäyttöasenteiltaan heterogeeniselta joukolta (ks. Helenius 2017; Piispa 2013). Vanhempainliiton uutiskirje tuotti vain muutaman vastauksen. Huolimatta laajasta jakelusta vastaajajoukko on pieni. Vastaaminen vaati paljon pohdintaa ja kirjoittamista, joten todennäköisesti tutkimukseen osallistuivat vain ne vanhemmat, jotka olivat kiinnostuneita reflektimaan omia ajatuksiaan alkoholikasvatuksesta ja jotka kokivat tämännäyttöpisen kirjallisen ilmaisun itselleen mielekkääksi.

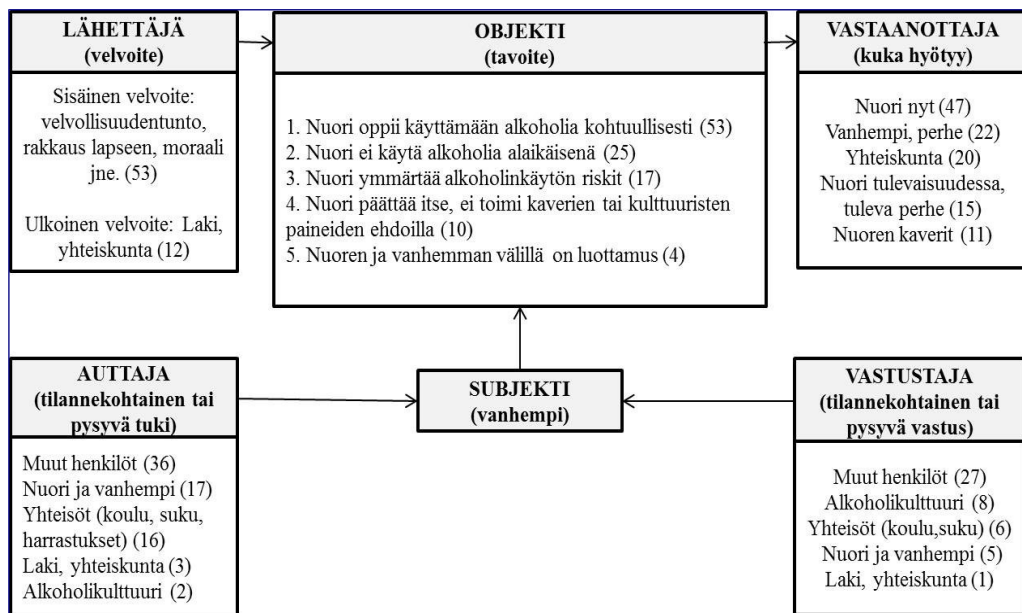
Aiemmissa tutkimuksissa (ks. esim. Gilligan 2012) on todettu, että tarvitaan lisää tietoa siitä, miten vanhemmat tekevät nuorten alkoholikasvatukseen liittyviä ratkaisuja. Tämän tutkimuksen aineistonkeruussa pyrittiin siihen, että vanhemmat kirjoittaisivat alkoholikasvatuksen subjektin, tavoitteellisen toimijan näkökulmasta. Kirjoittamisen virikkeeksi tarvit-

tiin avokysymyksiä, jotka olisivat riittävän avoimia vanhempien omille näkemyksille ja painotuksille. Kysymysten muotoilussa sovellettiin väljästi Greimasin (1987) aktanttimallin teemoja. Aktanttimalli on semiotiikkaan perustuva narratiivinen jäsennys, jossa subjekti pyrkii kohti tavoitettaan (objektia). Häntä velvoittaa siihen lähettäjä ja hänen toiminnastaan hyötyy vastaanottaja. Auttajat helpottavat hänen tehtävänsä ja vastustajat vaikeuttavat sitä. (ks. Greimas 1987, Törrönen 2010.) Pikkarainen (2004) on tutkinut laajasti kasvatukseen liittyviä merkityksiä ja merkitysrakenteita muun muassa aktanttimallin avulla. Hän kehittää aktantteja myös merkitysverkostoksi siitä näkökulmasta, että toiminta on maailman tulkitsemista ja järjestämistä jonkin tavoitteen ympärille. Se, että toimija saa luetteloiduksi ja kuvailluksi toimintamaailman olennaiset osat ja näiden osien väliset suhteet, on merkittävä toiminnallinen saavutus, eräänlainen suunnitteluvaihe. Pikkarainen pohtii kuitenkin, että semiotiikka näyttää auttavan löytämään ja käsittelemään kasvatuksellisia ongelmia, mutta tuskin pystyy ratkaisemaan niitä. (Pikkarainen 2004, 186–193.) Aktanttimallia ei ole sellaisenaan tarkoitettu aineistonkeruuseen. Se on analyysiväline, jota käytetään tekstien tai puheen subjektin tavoitteelliseen toimintaan liittyvien merkitysten analyysissa (ks. Törrönen 2010). Pikkaraisen (2004) ajatus toimintamaailman jäsentämisestä herätti kuitenkin kysymyksen siitä, miksi vanhemmat eivät voisi itse aktiivisesti rakentaa arkikielistä ja tarinallista alkoholikasvatuksen kuvausta, jonka sisällöt olisivat tarkasteltavissa laadullisen sisällönanalyysin menetelmin? Lomakkeen avokysymykset operationalisoitiin arkikieliseen muotoon seuraavasti:

- Mikä tai millainen on tavoitteesi nuoren kasvatuksessa alkoholiin liittyvissä asioissa?
- Mikä tai kuka auttaa sinua tehtävässäsi?
- Mikä tai kuka estää tai vaikeuttaa tehtävääsi?
- Mikä tai kuka velvoittaa sinua kasvattamaan nuorta juuri alkoholiin liittyvissä asioissa?
- Kuka hyöttyy siitä, että sinä kasvatat nuorta juuri alkoholiin liittyvissä asioissa?

Aktanttimallin teemoja soveltavilla kysymyksillä ei ole tietävästi aiemmin koottu tekstiaineistoa. Kysymykset ohjasivat aineiston muodostumista niin, että vanhemmat kertoivat ajatuksiaan nimenomaan kasvatuksen esteistä ja auttajista, velvoitteista ja alkoholikasvatuksen odotetuista hyödyistä. Kysymysrungon avulla kaikilta vanhemmilta saatiin vastaukset omin sanoin, mutta samoihin kysymyksiin vastaten. Tarinoiden erittely aktanttimallin avulla voi tuoda esiin toisaalta yhteneviä, toisaalta poikkeavia tapoja hahmottaa tiettyyn tilanteeseen liittyvien tahojen merkitystä (Hänninen, 179). Ihmiset myös usein positioivat puheessaan itseään ja muita osoittaen samalla esimerkiksi erilaisia velvoitteita, ominaisuuksia tai oikeuksia sekä kuvaten toimintansa intentionaalisuutta (ks. Davies & Harré 2001, 261–271). Kuviossa 1 esitetään karkea taulukko siitä, keitä henkilöitä ja mitä asioita vanhemmat sijoittivat eri aktanttipositioihin.

Tavoitteena kohtuukäyttö. Vanhempien jäsennyksiä alaikäisten alkoholikasvatuksesta 2010-luvulla

Kuvio 1. Teemat, joista vanhemmat (N=53) kirjoittivat. Suluissa niiden vanhempien määrä, jotka ovat maininneet teeman kyseessä olevassa asemassa.

Kuviossa 1 esitellyjä teemoja käsitellään tarkemmin tämän artikkelin tulosluvuissa. Vanhemmille esitettiin myös muutama arkikäytäntöihin liittyvä avoin kysymys:

- Onko olemassa jokin tilanne, jossa voisit tarjota tai ostaa nuorelle alkoholia, ennen kuin hän on 18 -vuotias? Miksi?
- Nuorten alkoholikasvatuksesta on monenlaisia mielipiteitä. Kenen ajatusten kanssa omat ajatukset ovat ristiriidassa, tai millainen suhtautuminen ärsyttää?
- Kerro omin sanoin jostakin tilanteesta, jossa olet keskustellut nuoren kanssa alkoholista. (Ks. Helenius 2015).
- Kuvailisitko vielä omaa suhdettasi alkoholiin. Miten itse käytät alkoholia?

Vanhempien tekstejä on analysoitu lausumien tasolla, eli se ”mistä puhutaan” on keskeistä (Hall 1999, 23; Törrönen 2010, 186). Analyysivaiheen aluksi tekstejä luettiin useita kertoja tarkastellen, millaisia teemoja se sisältää. Seuraavaksi aineisto koodattiin temaattisesti Atlas.ti -ohjelmalla. Päämäärä osoittautui yhtenäiseksi: vanhemmat toivovat, että heidän lapsensa oppisi käyttämään alkoholia kohtuudella. Päämäärärationaalisuutta (ks. Alasuutari 2011, 138) ilmentävien kasvatuskeinojen ja vastuksen keinojen esiintymistä tarkasteltiin edellä mainittujen aktanttiasemien sisällä (ks. kuvio 1). Seuraavaksi tarkasteltiin aineistossa esiintyviä ristiriitoja (ks. Alasuutari 2011, 223–224) sekä me- ja muut -asetelmia (ks. esim. Hellman & Katainen 2015, 14). Analyysin tulokset esitetään neljässä alaluvussa, jotka käsittelevät aineiston keskeisiä teemoja: kohtuukäyttöä päämääränä, vanhemman toteuttamaa alkoholikasvatusta auttavia ja vaikeuttavia tekijöitä, keskittien etsimistä sallivuuden ja ehdottomuuden välillä sekä kotona maistelua ja kodin ulkopuolella juomista.

Päämääränä kohtuukäyttö

Jokaisen vanhemman mainitsema päämäärä oli, että nuori oppisi käyttämään alkoholia kohtuullisesti. Hieman yli puolet vanhemmista kertoi pyrkivänsä myös siihen, että nuori ei käyttäisi lainkaan alkoholia alaikäisenä. Näitä kahta päämäärää tukevia alatavoitteita olivat, että nuori ymmärtäisi alkoholinkäyttöön liittyvät riskit, oppisi tekemään alkoholinkäyttöön liittyvät päätökset riippumatta kaveriensa mielipiteistä tai kulttuurisista paineista ja että nuoren ja vanhemman välillä vallitsisi luottamus. Vanhemmat näyttävät olevan samanmielisiä myös siitä, että nuorille tulee kertoa alkoholinkäyttöön liittyvistä terveydellisistä ja tilannekohtaisista riskeistä. Useimpien vanhempien mielestä nuorilla myös pitää olla jonkinlaiset rajat.

Moni tutkimukseen osallistunut vanhempi muistutti alaikäisten humalajuomiseen liittyvän alkoholimyrkytyksen tai väkivallan uhriksi joutumisen riskejä, ja tämä on tärkeä taustasille, että vanhemmat toivovat nuortensa omaksuvan alkoholin kohtuukäytön. Vanhempien mainitsemista velvoitteista nuoren alkoholikasvatukseen on erotettavissa sisäisiä ja ulkoisia velvoitteita. Sisäisistä velvoitteista eniten mainittuja olivat velvollisuudentunto ja rakkaus lasta kohtaan. Ulkoisina velvoittajina mainittiin laki ja yhteiskunta: ”Laki tietysti osaltaan, mutta haluan vilpittömästi kasvattaa häntä sekä haluan nähdä hänen elämänsä pidemmälle.” (Äiti L7.) Laki velvoittaa vanhempia huolehtimaan lapsen hyvinvoinnista (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, 4§; Lastensuojelulaki, 2§). Alkoholikasvatuksen hyödynsaajana nähtiin ennen kaikkea nuori itse, mutta myös nuoren kaverit sekä hänen nykyinen ja tuleva perheensä: ”Jos kasvatus onnistuu, niin myös tulevat sukupolvet, koska lapsella on malli kuinka asioista puhua.” (Äiti L32.) Myös yhteiskunnan arvioitiin hyötyvän kodin alkoholikasvatuksesta, koska päihdeongelman ajateltiin kuluttavan yhteiskunnan varoja.

Millaiseen kohtuukäyttöön vanhemmat sitten haluaisivat lapsiaan kasvattaa? Alkoholin kohtuukäytön määrittely ei ole yksinkertaista, ja kohtuullisuutta arvioidaan usein suhteessa riskeihin. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan alkoholinkäyttö aiheuttaa kohtalaisen riskin naisten terveydelle, jos he juovat viikoittain yli 7 annosta ja miesten terveydelle, jos he juovat viikoittain yli 14 annosta. Tätä suurempi alkoholinkäyttö (naisilla yli 12 annosta ja miehillä yli 23 annosta viikossa) tuottaa korkean riskin ja terveyshaitat ovat todennäköisiä. Rungas kertajuominen puolestaan lisää humalahaittoja kuten tapaturmia ja pahoinpitelyjä. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2016.) Arkipuheessa kohtuukäytön määrittely jää usein epämääräiseksi (ks. Helenius 2017). Tämän tutkimuksen osallistujat määrittelivät kohtuukäyttöä esimerkiksi viittaamalla erilaisiin sosiaalisiin tilanteisiin, joihin he ajattelevat alkoholin sopivan: ”Saunaolut tai lasi viiniä hyvän ruoan kanssa kuuluu joskus asiaan.” (Isä L39.) Edellisessä lainauksessa mainitaan sana ”joskus”. Toinen vanhempi kuvaa alkoholia olevan arjessa aina saatavilla. ”Kotona on aina avoinna sekä puna- että valkoviinipänikkä eli hanapakkaus, josta voi tarvittaessa ottaa lasillisen. Harvoin otan yhtä lasillista enempää.” (Äiti L28.) Kohtuukäytön merkityksiin liitettiin myös sen ongelmattomuus ja juomisen hallinta. ”Liikaa. En kuitenkaan humallu lasten kanssa. Mutta voisi se terveempääkin olla. Siis en täytä/ylitä mitään riskirajoja, mutta omasta mielestäni viihteellä ollessa voisi rajoittaa vähän, ettei tarttis juoda niin kauaa kuin hanoista lasketaan, eli aamuun asti.” (Äiti L22.)

Aiemmissa tutkimuksissa alkoholin kohtuukäyttöä on todettu käsiteltävän tekstissä tai puheessa esimerkiksi maistelun tai eurooppalaisen ruokajuomisen termin, ja lisäksi alkoholin ajatellaan kuuluvan esimerkiksi nuoruuteen, aikuistumiseen, irtiottoihin, seurustelujuomaksi tai määrittämään maskuliinisuutta tai feminiinisyttä (ks. Maunu 2013, Tigerstedt 2013, Törrönen & Maunu 2005, 36–38, Törrönen & Simonen 2014). Alkoholinkäytön koh-

tuullisuutta voidaan pohtia myös esimerkiksi lapsen turvallisuudentunteen kannalta aikuis-ten käyttäessä alkoholia (Helenius 2017). Tähän tutkimukseen osallistuneet vanhemmat kuitenkin määrittelivät alkoholinkäytön kohtuullisuutta lähinnä juomisen määrän, käytön ongelmattomuuden ja tilanteisiin sopivuuden perusteella.

Auttavia ja vaikeuttavia keinoja ja ihmisiä

Tässä tutkimuksessa keskeisimpiä vanhempien mainitsemia alkoholikasvatuksen keinoja olivat nuoren kanssa avoimesti keskusteleminen, alkoholiin liittyvistä riskeistä ja ikärajoista kertominen, kontrolli (missä ja kenen kanssa nuori liikkuu), säännöistä sopiminen, vanhempien antama esimerkki ja tilanteenhallintataitojen opettaminen. Vanhemmat kertoivat keskustelleensa nuoren kanssa alkoholista esimerkiksi saunassa isän juodessa olutta tai ruokapöydässä vanhempien juodessa viiniä. Yleisen tason keskusteluja saatettiin käydä televisiota katsoessa. Alkoholin riskeistä ja kaveripaineesta oli keskusteltu esimerkiksi autossa tai eteisessä nuoren lähtiessä kavereiden kanssa ulos. Vanhemman runsaaseen alkoholinkäyttöön liittyviä keskusteluja oli käyty äidin ja nuoren kävelyllä, kun isä oli kotona humalassa. (ks. myös Helenius 2015.)

Kävimme keskusteluissa läpi sitä, että tulee tilanteita, joissa kaverit käyttävät alkoholia ja että silloin pitää itse tehdä päätös siitä, että lähteekö mukaan vai ei. Kotona on pidetty linja, että alkoholi ei kuulu alaikäisen elämään. Kun nuori myöhemmin jäi kiinni alkoholinkäytöstä... kysellään, missä ja kenen kanssa liikutaan, ja että onko kuvioissa alkoholia mukana. Muistutetaan myös seurauksista, jos hallussa on alkoholia poliisin tarkistaessa asiaa, ja mitä huonoja seurauksia voi olla sillä, että esim. sammuu lumihankeen. (Äiti L36.)

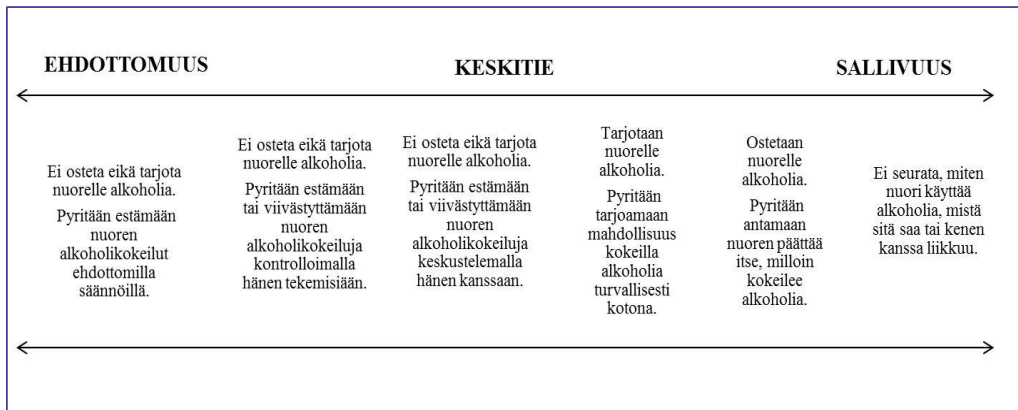
Monet tutkimukseen osallistuneet vanhemmat kokivat hyväksi, että molemmat vanhemmat olisivat samoilla linjoilla nuoren alkoholikasvatuksessa. Apua voi olla myös verkostoitumisesta muiden nuorten vanhempien kanssa, nuoren kavereista, harrastuksista sekä koulun päihdekasvatuksesta. Omista vahvuuksistaan vanhemmat kertovat alkoholikasvatuksessa auttavan muun muassa rakkauden, harkintakyvyn, itsehillinnän, päättäväisyyden ja taidon toimia esimerkkinä nuorelle. ”Olen ottanut aikanaan rankastikin ja hölmöillyt kunnolla... Joskus nuorena päätin, että jos joskus aikuisena lapsia teen, niin heidän ei tarvitse kärsiä siitä, että äiti heiluu kännissä. Hyvin on päätös pitänyt.” (Äiti L47.) Lisäksi moni korosti lämmintä suhdetta nuoreen: ”Minua auttaa rakkaus lapseeni ja syvä luottamus välillämme.” (Äiti L34.) Edelliset aineistokatkelmat viittaavat myös vanhemmuustyyliin eli vanhemman tilannekohtaista pysyvämpään tapaan toimia vanhempana. Lapsikeskeinen ja sitoutunut auktoritatiivinen kasvatustarjoaa rajoja ja lämpöä, joita välinpitämätön kasvatustarjoaja ei tarjoa. Salliva vanhempi ei aseta selkeitä rajoja ja toisaalta autoritääriin vanhempi kontrolloi, tarjoamatta lämpöä. (Maccoby & Martin 1983). Vanhemmuustyyli ei kuitenkaan synny yksisuuntaisesti, vaan myös nuoren sovittelevuus muokkaa vanhemmuustyyliä (Kerr, Stattin & Özdemir 2012). Vanhempien pyrkimys lämpimään ja luottamukselliseen vuorovaikutukseen nuoren kanssa tulee esille tässä aineistossa erityisesti keinon tai auttajan merkityksessä.

Mikä sitten vaikeuttaa alkoholikasvatusta? Monet vastanneista vanhemmista kertoivat nuorelle läheisistä henkilöistä, jotka ovat eri linjoilla alkoholikasvatuksesta. Vanhempien väliset erimielisyydet koettiin hankaliksi, mutta alkoholikasvatukseen liittyvistä näkemyse-

roista ei aina tullut kynnyskysymystä vanhemmuuden koko kontekstissa: ”Lapsen isä [on eri mieltä] jossain määrin, mutta toisaalta luotan häneen kasvattajana. Meidän välisemme riita vaikeuttaa yhteisten lastemme hyvinvointia enemmän kuin ne kaksi siideripulloa, jotka exä lapselle osti.” (Äiti L9.) Edellisessä aineistokatkelmassa äiti pitää kasvatusta ja vanhempien sopua ensisijaisena lapsen hyvinvoinnin kannalta ja alkoholikasvatuskäytäntöjä vasta toissijaisena.

Keskitie ehdottomuuden ja sallivuuden välillä

Puhe ”meidän ja muiden” käyttäytymisestä kertoo paljon siitä, millaisia asioita puhujat pitävät hyväksyttävänä tai mitä rajaavat sen ulkopuolelle. Nämä rajaukset rakentavat myös identiteettiä (ks. esim. Hall 1999; Hellman & Katainen 2015.), kuten tässä alkoholikasvattajan identiteettiä. Puhe vanhemmuudesta on usein voimakkaasti kahtiajakautunutta. Normaalia määritellään poikkeavan kautta ja puheessa erottaudutaan negatiiviseksi määritelyistä tai epänormaaliin vanhemmuuteen liitettävistä asioista. (Vuori 2003, 58–59.) Suurin osa tähän tutkimukseen osallistuneista vanhemmista näytti etsivän jonkinlaista keskitietä sallivuuden ja ehdottomuuden välillä: ”On mielestäni parempi, että lapset oppivat suhtautumaan alkoholiin luontevasti. Asioiden ehdoton kieltäminen johtaa helposti kokeiluihin, jotka eivät välttämättä ole hyviä. Omat kokemukseni ovat auttaneet kasvatuksessa.” (Isä L40.) Sallivuuden ja ehdottomuuden välimaastossa tasapainoilevaan demokraattiseen kasvatukseen pyrkimistä kuvaa seuraava aineistokatkelma: ”Mietin kovasti vastuun, vapauden, kontrollin ja itsemääräämisoikeuksien rajoja... Onko 3 siideriä sen arvoista, että sortuu autoritäärisyyteen ja kontrollointiin?” (Äiti L18.) Toisaalta osa vanhemmista kertoi tarkoituksellisesti edustavansa tiukkaa linjaa. Kuviossa 2 esitetään skaala siitä, miten vanhemmat kuvasivat ehdottomuutta ja sallivuutta ääripäinä alkoholikasvatuksessa.

Kuvio 2. Ehdottomuus, sallivuus ja keskitie vanhempien ”me ja muut” -puheessa.

Sallivuudesta erottautuvien vanhempien mielestä kaikki nuoret eivät välttämättä kokeile alkoholia alaikäisinä. Kyseiset vanhemmat eivät pitäneet kohtuukäytön opettelua tarpeellisenä alaikäisenä: ”Minua ärsyttää ajatus siitä, että lapset ja nuoret olisi välttämättä opettava käyttämään alkoholia. Alkoholikasvatus on mielestäni tiedon antamista ja turvallisista rajoista huolehtimista.” (Äiti L42.) Sallivuudesta erottautuvien vanhempien mielestä alkoholin hankkiminen alaikäisille oli vastuutonta, mitä perusteltiin omilla kokemuksilla: ”Kun itse olin nuori ja pyysin [äitiäni] ostamaan alkoholia. Hän osti suuria määriä, joiden ansios-

ta olen ollut todella huonossa kunnossa monta kertaa.” (Äiti L9.) Sallivuuteen liitettiin ajatus kaverivanhemmuudesta, johon myös Hoikkala (1993) viittaa. ”Vanhemmat yrittävät olla lastensa kavereita ja niin sanotusti lahjovat alkoholilla alaikäisiä... Minä haluan ennemmin olla se tyhmä äiti ja toivon, että ymmärtävät näkemykseni joskus.” (Äiti L45.) Sallivuutta pidettiin myös välinpitämättömyytenä, kun se yhdistettiin nuorten humalajuomisen riskeihin. ”Ymmärtämättömyyttään ne ajavat lapsen tilanteeseen, jossa voi uhata moni todellinen vaara. Kun 13–16-vuotiaat hoipertelevat uimarannoilla viiden siiderin humalassa koulujen päättäjäispäivänä riskit on monet; seksuaalinen väkivalta, hukkuminen, pahoinpitelyt, mopokolarit.” (Äiti L46.) Nuoren asioissa ajan tasalla pysymisen tärkeänä keinona pidettiin keskustelemista ja vuorovaikutusta nuoren kanssa. Hyvää keskusteluyhteyttä kuvaa seuraava esimerkki, jossa nuori kokee toisen aikuisen painostavan häntä alkoholikokeiluun. ”Nuoren isoäiti (äitini) kuvitteli tekevänsä nuorelle palveluksen ja salakuljetti tälle drinkkilasin. Nuori maistoi, kantoi lasin minulle, käski maistamaan ja kysyi onko siinä alkoholia. Hän on tehnyt selväksi, ettei aio juoda alkoholia, koska kokemuksensa nojalla, se tekee ihmiset typeriksi”. (Äiti L11.)

Vanhemmat, jotka erottautuivat tiukoista rajoista, kertoivat olettavansa, että kaikki nuoret joka tapauksessa juovat. ”Eniten ärsyttää jeesustelu, että ei meidän lapset vaan muiden kakarat!! Kaikki lapset kokeilee ja siitä pitää pystyä rehellisesti ja avoimesti puhua lasten kanssa.” (Äiti L6.) Osa tiukoista rajoista erottautuvista vanhemmista kritisoi viranomaisten herkkyyttä nuorten alkoholikokeiluihin puuttumiseen ja pitivät esimerkiksi pienestä juomakokeilusta lastensuojelulle ilmoittamista ylimitoitettuna. Heidän mielestään vanhemmilla on oikeus lain ikärajoista huolimatta päättää alkoholin tarjoamisesta lapsilleen. ”Monet sanovat, ettei alaikäiselle saa antaa alkoholia, koska laki kieltää sen. Minusta vanhemmat itse tietävät, koska lakia voi tältä osin soveltaa.” (Äiti L28.) Sekä ehdottomuudesta että sallivuudesta erottautuvien joukossa oli vanhempia, joiden nuoret olivat jo kokeilleet alkoholia humalahakuisesti. Aineiston perusteella ei ole mahdollista tarkastella esimerkiksi sitä, olivatko vanhempien asenteet muuttuneet nuoren kokeilujen jälkeen, mutta sitä olisi kiinnostavaa selvittää jatkossa.

Kotona maisteleminen ja kodin ulkopuolella juominen

Tutkimukseen osallistuneilla vanhemmilla on sama päämäärä: nuoren kasvattaminen alkoholin kohtuukäyttäjäksi. He kuitenkin pyrkivät siihen keskenään ristiriitaisilla keinoilla. Keskeisimmät erimielisyydet liittyivät siihen, tarjotaanko alaikäiselle alkoholia sekä sallitaanko nuoren käyttävän alkoholia kodin ulkopuolella. Vanhemmat erottavat selkeästi toisistaan kotona tapahtuvan maistelun ja julkisilla paikoilla tai kavereiden kanssa juomisen. Aiemman tutkimuksen mukaan niillä myös saattaa olla erilaisia pitkän aikavälin seurauksia (ks. Wadolowski ym. 2015).

Tässä tutkimuksessa alkoholin tarjoamiseen alaikäiselle liittyy vanhemmissa epävarmuutta herättävä jännite: jos en tarjoa alkoholia, missä ja kenen kanssa nuori sitä kokeilee? Jos tarjoan, pääseekö nuori alkoholin makuun aiemmin kuin muuten pääsisi? Alkoholia kotona tarjoavien vanhempien tarkoituksena oli mahdollistaa turvallisia alkoholikokeiluja. Alkoholia tarjoamattomien tarkoituksena puolestaan oli viivästyttää alkoholikokeiluja lakisääteisten ikärajojen mukaisesti, ja he välttivät tuottamasta itse lapsensa ensimmäisiä alkoholikokeiluja. ”Ei. En usko, että voin opettaa tätä asiaa alaikäiselle. Lakikin jo tulee vastaan! Tukisin vaan juomisen aloitusta nuorena.” (Äiti L7.) Se, että vanhempi ei tarjoa alaikäiselle alkoholia, juontuu usein myös vanhemman omista huonoista kokemuksista ja

halusta viivästyttää nuoren alkoholikokeiluja suojatakseen häntä riskeiltä. Osa vanhemmista myös yhdistää kieltonsa keskusteluihin ja nuorten oman ajattelun arvostamiseen: ”Nuorten kanssa on puhuttu avoimesti ja kotoa ehdoton kiello alaikäisenä alkoholille! Kun täyttää 18v, saa itse ostaa ja itse päättää. Lasten isä on alkoholisti ja lapset tietävät alkoholin nurjan puolen turhan hyvin.” (Äiti L19.) Myös aiemman tutkimuksen perusteella monet vanhemmat antavat nuoren maistaa alkoholia kotona, ettei hän käyttäisi sitä muualla (ks. myös Pirskanen ym. 2016, 142). He perustelevat alkoholin tarjoamista alaikäiselle esimerkiksi näyttämällä, turvallisella tilanteella, vanhempien mielestä oikealla ajoituksella ja kuvailemalla tarjoamista maisteluksi (Helenius 2013). Vanhempien mielestä oikea ajoitus ei aina mukaile lakisäätöistä ikärajaa, vaan esimerkiksi perinteitä, kuten rippikouluikää (ks. Henriksen 2012). Vastaavia käytäntöjä ilmenee myös tämän tutkimuksen aineistossa: ”Perheessämme alle rippikouluikäiset eivät saa maistaa olutta tai muuta alkoholia.” (Äiti L27.) Monet vanhemmat, jotka tarjosivat alaikäisille alkoholia kotona, arvelivat ehkäisevänsä riskialttiita humalahakuisia alkoholikokeiluja kodin ulkopuolella sekä ehdottomista kielloista heräävää uhmaa ja uteliaisuutta alkoholiin. Samankaltaisia alkoholin tarjoamiseen liittyviä oletuksia on todettu myös aiemmissa suomalaisissa tutkimuksissa (ks. Piispa 2013; Pirskanen ym. 2016).

Nuorten juominen kodin ulkopuolella sisältääkin aiemman tutkimuksen perusteella muun muassa luottamuksen, harhauttamisen ja riskitietoisuuden merkityksiä nuorten ja vanhempien välisessä suhteessa. Nuoret haluavat välttää riskejä juomatilanteissa ja toivovat vanhemmilta aloitteellisuutta alkoholista keskustelemisessä ja totuudenmukaista tietoa alkoholin vaikutuksista. (ks. Lehto ym. 2012; Simonen ym. 2015.) Tässä tutkimuksessa vanhemmat kertoivat pyrkivänsä varmistamaan nuoren kanssa keskustelemalla, että nuori osaa toimia turvallisesti, jos alkoholia käytetään kaveripiirissä. Nuorta rajoittamaan ja ohjaamaan pyrkivät keskustelut käsittelevät erityisesti humalajuomista. ”Ollaan kysely, onko kaverit jo kokeilleet kannäämistä. Olen myös kertonut omista kokeilusta nuorena ja mitä niistä ajattelen nyt. Olen korostanut, että aina tarvitsee olla yksi selvä porukassa, joka pitää huolta, ettei mitään pahaa tapahtuisi tai ainakin osaa hälyttää apua, jos sitä joku tarvitsee.” (Äiti L29.) Muutama 15-vuotiaan vanhempi kertoi ostaneensa nuorelle alkoholia myös kodin ulkopuolelle: ”Olen sanonut, että ymmärrän jos juo muutaman oluen mutta järkeä pitää olla sen verran että ei juo itseään umpihumalaan... Tällä asenteella on pärjätty.” (Äiti L41.) Lapsiperheiden hyvinvointi -tutkimuksen (2014) mukaan alkoholia alaikäisille hankkivat tavallisimmin kaverit, mutta noin 4 prosenttia nuorista oli saanut viimeksi nautimansa alkoholin vanhemmiltaan (Raitasalo & Holmila 2014). Tässä tutkimuksessa muuttamat täysi-ikää lähestyvien nuorten vanhemmat kertovat muuttaneensa suhtautumistaan vähitellen sallivammaksi.

Vanhojen tansseista se 'hiljainen hyväksyntäni' alkoi. En ole sitä ääneen sanonut, mutta muuten osoittanut. Teinin kaveripiiriin kuuluu jo täysi-ikäisiä ihmisiä, olen tehnyt tiettäväksi, että tiedän, ja kun kunnolla ovat, niin mikäpä siinä. Mielestäni se, että nyt olen 18 ja vedän yliöverit ei ole hyvä juttu sekään, vaan näin 'harjoitellaan' pikku hiljaa... (Äiti L16.)

Edellisessä aineistokatkelmassa vanhempi viittaa ”hiljaiseen hyväksyntään”, jolla hän on välttänyt suoran keskustelun nuoren kanssa. Useammat vanhemmista kertovat keskusteluvansa nuoren kanssa suoraan. Osa vanhemmista sallii juomisen jo 15–16-vuotiaille lapsilleen ja hankkii heille alkoholia perustellen sitä esimerkiksi luottamuksella:

Oli poikani 16v synttäripäivä ja hän kysyi saisiko juoda pari siideriä kavereiden kanssa. Hetken harkitsin ja annoin luvan koska tunsin kaikki hänen kaverit ja tiesin minne he olivat menossa. Sanoin vain että luottamustani ei kannata pettää... eikä tarvinnutkaan :) Ihan hienosti kaikki meni :) Tärkeintä on mielestäni rehellisyys ja avoimuus puolin ja toisin... silloin ei tarvitse salaa selän takana touhuta. (Äiti L6.)

Edellisessä aineistokatkelmassa äiti esittää luottamuksen siinä merkityksessä, että nuori osaa juoda vain vähän ja että hän kertoo vanhemmalle, mitä on tehnyt. Luottamus voi kuitenkin johtaa myös petetyksi tulemiseen (ks. Coleman 1990, 96–99, 178). Vanhempien valppaus ja keskustelut nuoren kanssa auttavat vanhempia pysymään ajan tasalla. Vanhemmuustyylien tutkimuksen perusteella vanhempien keinot tietää nuoren elämästä liittyvät ensiksikin siihen, mitä nuori vapaaehtoisesti kertoo tai toiseksi siihen, mitä vanhempi kyselee nuorelta, tämän kavereilta ja heidän vanhemmiltaan sekä kolmanneksi siitä, että vanhempi suoraan kontrolloi nuorta (Kerr & Stattin 2000, 367). Tässä tutkimuksessa esiintyi kaikkia näitä vanhempien tiedonhankintatapoja. Luottamuksen rikkoutumiseen liittyyneekin, että tässä aineistossa ilman vanhemman suostumusta tehty alkoholikokeilut ja humalajuominen näyttävät joskus yllättävän vanhemmat:

Keskustelimme alkoholin käytöstä, jota minä ja mieheni käytämme todella vähän. 2 vanhinta lasta kertoivat sitten jo kavereiden kanssa kokeilleensa. He kertoivat kaiken menneen ok, paitsi että paha olo oli yllättänyt kesken juhlimisen. Kyselin tietenkin milloin ja missä tämä oli tapahtunut, ihan normaalisti kotibileissä kavereiden kanssa, lasten ollessa n 15–16 -vuotiaita. (Äiti L5.)

Vanhemmat joutuvat usein refleктоimaan alkoholikasvatusnäkemystään, kun nuori jää ensimmäistä kertaa kiinni humalakokeiluista. Aiemman tutkimuksen perusteella vanhemmat muuttavat todennäköisemmin asenteitaan sallivammaksi kuin pyrkivät määrätietoisesti muuttamaan nuorten käyttäytymistä. Oman suhtautumisen muuttaminen auttaa heitä lievittämään ristiriitaa nuoren käyttäytymiseen kohdistuvien odotustensa ja todellisuuden välillä. (Glatz ym. 2012.) Toisaalta tämän tutkimuksen perusteella yllättävistä alkoholikokeiluista seuraa perheissä myös keskusteluita ja sanktioita, kuten siivoustehtäviä tai viikkorahan epäämistä. Joskus vanhemmat käsittelevät nuoren alkoholikokeiluja myös yhdessä viranomaisten kanssa: ”Tyttäreni on meiltä vanhemmilta salaa maistanut alkoholia, kertonut asiasta kuraattorille ja siksi olimme kuraattorin puheilla.” (Äiti L20.)

Sama päämäärä, eri keinot

Tähän tutkimukseen osallistuneet vanhemmat näyttävät rakentavan hyvää vanhemmuutta ottamalla kantaa alkoholikasvatuksen ristiriitoihin ja jännitteisiin. Tässä suhteessa he tavallisimmin etsivät keskitietä, välttävät ääripäitä ja korostavat nuoren kanssa keskustelemisen merkitystä. Hyvää vanhemmuutta rakennetaan myös tuomalla esiin alkoholinkäytön kohtuullisuutta ja hallintaa ihanteena. Vanhemmat nimeävät alkoholikasvatukselle yhtenäisen päämäärän, kohtuukäytön oppimisen. Päämäärärationaalisuuden hajautuneisuudesta kuitenkin kertoo, että heidän oletuksensa hyvistä keinoista päämäärän saavuttamiseksi ovat ristiriitaisia, osin jopa vastakkaisia. Erityisen jännitteisenä näyttäytyy alkoholin tarjoaminen alaikäiselle, mikä vastaa myös monien aikaisempien tutkimusten havaintoja (ks. esim. Pirskanen 2016; Wadolowski ym. 2015).

Aiemman tutkimuksen perusteella vanhemmat, jotka haluavat esiintyä sosiaalisina kontrolloijina ja vastuullisina kasvattajina, selittävät alkoholin tarjoamattomatta jättämistä useimmiten lapsen turvallisuudella, lain noudattamisella ja sääntöjen asettamisella. Jos taas vanhemmat haluavat painottaa vanhempien rajallisia mahdollisuuksia vaikuttaa alaikäisten tekemisiin kodin ulkopuolella, he perustelevat sallivuuttaan nuorten juomisen yleisyydellä, kaverien hyväksynnän tärkeydellä ja juomisen riskien vähentämisellä (Berends ym. 2016; Jones ym. 2015). Myös tässä tutkimuksessa vanhempien sallivuus yhdistyi oletukseen siitä, että nuoret juovat joka tapauksessa. Rajat yhdistettiin nuoren suojelemiseen sekä siihen, että alkoholikokeilut eivät välttämättä kuulu nuoruuteen. Vanhempien huoli kohdistui erityisesti nuorten humalajuomiseen. Alkoholin tarjoaminen näyttää analyysin perusteella olevan vanhempien kannalta eräänlaisella harmaalla alueella, kuten myös Pirkkasen ja kumppanien (2016) tutkimuksessa. Ajatus alkoholin maistattamisen tärkeydestä elää sitkeästi arkipuheessa (ks. Piispa 2013, Helenius 2013). Aiemman tutkimuksen perusteella kotona tarjoamisen ei ole todettu vähentävän alaikäisten alkoholikokeiluja kodin ulkopuolella. Vanhempi voi tehokkaammin ehkäistä alaikäisen alkoholikokeiluja tietämällä, missä nuori liikkuu, kontrolloimalla juomien saatavuutta ja ylläpitämällä lämmintä ja keskustelemaa suhdetta nuoren kanssa (ks. esim. Bryant & al, 2006; Jackson ym. 2015; Järvinen & Østergaard 2009; Raitasalo & Simonen 2011; Valentine 2014.) Maistattaminen vie pohjaa siltä viestiltä, että alkoholin nauttiminen alaikäisenä ei ole hyväksyttävää, mutta silti osa vanhemmista tarjoaa tai ostaa nuorille alkoholia, koska uskoo heidän joka tapauksessa saavan sitä jostakin (ks. esim. Berends ym. 2016; Jackson ym. 2015, 212–213). Aiemman tutkimuksen mukaan osa vanhemmista myös arvelee voivansa alkoholia hankkimalla auttaa nuorta saamaan kavereita (Jones ym. 2015). Näin toimiessaan vanhemmat korostavat ja tuottavat uudelleen alkoholinkäytön sosiaalisia merkityksiä. Aiemmassa tutkimuksessa osa nuorten alkoholikokeiluja rajoittavista vanhemmista on kertonut kokevansa painetta sallivuuteen, koska monet muut vanhemmat ovat sallivampia (Järvinen & Østergaard 2009, 398). Tässä tutkimuksessa vanhemmat näyttivät – mahdollisesti kysymyksenasettelusta johtuen – haluavan enemmänkin erottautua niistä keinoista, joita eivät itse pitäneet hyväksyttävinä. Moni vanhempi myös kertoi, että on haastavaa, jos nuoren vanhemmilla on keskenään erilaiset alkoholikasvatusperiaatteet.

Arkipuheessa ”rajat ja rakkaus” kuulostaa yksinkertaiselta kasvatuksen nyrkkisäännöltä, mutta tämän tutkimuksen perusteella vanhemmat näyttävät soveltavan rajoja eri tavoin. Tässä tutkimuksessa säännöt näyttivät monessa perheessä muuttuvan väljemmiksi nuoren lähestyessä täysi-ikäisyyttä, kun taas 13–14-vuotiaille nuorille rajat olivat tiukempia. Myös aiemmassa tutkimuksessa esimerkiksi vanhemman salliman alkoholinkäytön aloitusiän perusteluina voivat olla lakisääteiset ikärajat, perinteinen rippikouluikä tai moderni lapsen itsehallinta ja riippumattomuus, ja säännöt saattavat vähitellen väljentyä (Henriksen 2012; Järvinen & Østergaard 2009, 384–387; Raitasalo & Holmila 2014, 197–200).

Suomalaisissa alkoholikasvatusmateriaaleissa on jo 1990-luvulta alkaen korostettu vastuullisen alkoholinkäytön mallia, alkoholista puhumisen tärkeyttä lapsen kanssa sekä vastuullisuutta ja rakkautta (Sääskilahti 2006, 26, 87). Nämä näkökulmat tarjoavat vanhemmille toimijuutta lapsensa kasvattajina. Toisaalla suomalaisessa julkisessa keskustelussa on viime vuosikymmeninä oltu huolissaan hukassa olevasta vanhemmuudesta (ks. Hoikkala 1993, Sihvonen 2016). Tässä tutkimuksessa vanhemmat korostavat autonomiaansa ja yksilöllistä vastuutaan kasvattajina, sillä he mainitsevat alkoholikasvatukseen velvoittajiksi ensisijaisesti sisäisiä tekijöitä, kuten vastuuntunnon, halun suojella lasta ja auttaa häntä kohti hyvää elämää. Lisäksi osalle vanhemmista ulkoiset velvoitteet (ks. Pikkarainen 1997, 130), kuten lakisääteiset ikärajat ja tieto nuorten alkoholinkäytön riskeistä, tekevät alkoholi-

likasvatuksesta pohtimisen arvoista. Kun alkoholikasvatus perustuu pitkälti luottamukselle, vanhempien syyllistämistä voi pitää epäoikeutettuna, koska loppujen lopuksi vanhempi ei voi täysin vaikuttaa siihen, kuinka nuori päättää toimia. ”Joskus myös tuntuu siltä, että vaikka olet tehnyt kaikkesi ja silti nuori käyttää alkoholia, niin mikään ei riitä.” (Äiti L36.) Kuten Pirskanen ja kumppanit (2016, 147) toteavat, vanhemmat saattavat kokea erilaisen riskipuheen myötä korostunutta vastuuta ja kasvavia jännitteitä pohtiessaan, kuinka toimia oikein nuoren alkoholikasvatuksessa.

Tutkimuksen vastaajajoukko edusti näytenäkökulmaa (ks. Alasuutari 2011, 114) suomalaisten vanhempien alkoholiaiheisista pohdinnoista. Tutkimuksen luotettavuuden puolesta puhuu se, että tulokset mukailevat monissa tutkimuksissa (ks. esim. Elmeland & Kolind 2012; Pirskanen 2016; Wadolowski ym. 2015) todettua jännitteisyyttä alkoholin tarjoamisen tai tarjoamatta jättämisen välillä. Aineistoon liittyvistä rajoituksista huolimatta tulokset tarjoavat näkökulmia suomalaisten nuorten vanhempien alkoholikasvatuksen päämääriin, keinoihin ja kasvatuskulttuuriin. Tässä toteutettu vanhempien alkoholikasvatusnäkemysten konstruointi on ensimmäinen aktanttimallin ja päämäärärationaalisuuden teemoja soveltamalla toteutettu yritys kuvata sitä, millaisista velvoitteiden, tuen ja vastuksen kokemuksista vanhempien pyrkimykset kohtuukäytön päämäärää kohti rakentuvat. Jatkossa olisi hyvä tutkia tarkemmin esimerkiksi sitä, miten vanhempien alkoholikasvatusasenteet muuttuvat nuoren iän myötä tai nuoren kokeiltua alkoholia ensimmäisen kerran.

Lähteet

Internet lähteet

Alkoholilaki 1994/114 [www-lähde]. <
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19941143> > (Luettu 2.12.2016).

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2016. Alkoholin terveydelle aiheuttamien riskien vähentäminen [www-lähde]. <
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129668/TT_Alkoholiriskit_PAINO.pdf?sequence=1 > (Luettu 20.4.2017).

Kirjallisuus

- Alasuutari, Pertti 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Neljäs uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Bryant, Carol & McDermott, Robert & Zapata, Lauren & Forthofer, Melinda & McCormack.
- Brown, Kelli & Cheney Rebecca & al. 2006. Using mixed methods to examine parental influence on youth alcohol use. *American Journal of Health Education*, 37 (6), 322–336.
- Böök, Marja-Leena & Perälä-Littunen Satu. 2010. Vastuullisen vanhemman velvoitteet. *Kasvatus* 41 (1), 41–52.
- Coleman, James 1990. *Foundations of Social Theory*. Cambridge: Harvard University Press.
- Elmeland, Karen & Kolind, Torsten 2012. ”Why Don't They Just Do What We Tell Them?” Different Alcohol Prevention discourses in Denmark. *Sage. Young* 20 (2), 177–197.
- Ennett, Susan & Jackson, Christine & Bowling, Michael & Dickinson, Denise 2013. Parental socialization and children’s susceptibility to alcohol use initiation. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs* 74 (5), 694–702.

- Gilligan, Conor, Kypri, Kypros, Lubman, Dan 2012. Changing parental behaviour to reduce risky drinking among adolescents: current evidence and future directions. *Alcohol* 47 (3), 349–354 [www-lähde]. < <http://dx.doi.org/10.1093/alcalc/ags022> > (Luettu 16.6.2017).
- Glatz, Therese, Stattin, Håkan, Kerr, Margaret. 2012. A Test of Cognitive Dissonance Theory to Explain Parents' Reactions to Youths' Alcohol Intoxication. *Family Relations* 61 (4), 629–641.
- Greimas, Algirdas Julien 1987. *On Meaning. Selected Writings in Semiotic Theory*. Translation by Paul J. Perron and Frank H. Collins. The University of Minnesota. London: Frances Pinter.
- Hall, Stuart. 1999. Identiteetti. Suom. ja toim. Lehtonen, Mikko ja Herkman, Juha. Tampere: Vastapaino.
- Davies, Bronwyn & Harré, Rom 2001. Positioning. The Discursive production of Selves. Teoksessa Wetherell, Margaret & Taylor, Stephanie & Yates, Simeon J. (toim.), *Discourse Theory and Practice*. London: Sage, 261–271.
- Helenius, Jenni 2013. Alkoholiaiheinen vanhempainilta – Sosiaalipedagoginen interventio? *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 14, 91–117.
- Helenius, Jenni 2015. Aloitteellinen, reagoija ja rajoittaja. Vanhempien positiot kertomuksessa alkoholiaiheisista keskusteluista nuoren kanssa. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 16, 93–120.
- Helenius, Jenni 2017 Alkoholinkäyttö lasten seurassa. Vanhemmille osoitettuja velvoitteita asiantuntijablogeissa ja Facebook-keskustelussa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82, 55–65.
- Hellman, Matilda & Katainen, Anu 2015. The Autonomous Finnish Man Against the Nanny State in the Age of Online Outrage: The State and the Citizen in the “Whiskygate” Alcohol Policy Debate. *Sosiologia* 52 (4), 334–349.
- Henriksen, Øystein 2012. ”They must be 18 years old... really. “ Alcohol debut discourses at parent meetings within alcohol prevention programmes in school. *Nordic Studies of Alcohol and Drugs*. Vol 29 (5), 453–466.
- Hoikkala, Tommi 1993. *Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit*. Jyväskylä: Gaudeamus.
- Hänninen, Vilma 2010. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. 3. uud ja täyd p. Jyväskylä: PS-kustannus, 169–183.
- Jokinen, Eeva 2005. *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kerr, Margaret, Stattin, Håkan, Özdemir, Metin 2012. Perceived Parenting Style and Adolescent Adjustment: Revisiting Directions of Effects and the Role of Parental Knowledge. *Developmental Psychology* 48 (6), 1540–1553.
- Kerr, Margaret, Stattin, Håkan 2000. What Parents Know, How They Know It, and Several Forms of Adolescent Adjustment: Further Support for a Reinterpretation of Monitoring. *Developmental Psychology* 36, (3), 366–380.
- Jackson, Kristina M. & Barnett, Nancy. P. & Colby, Suzanne M. & Rogers, Michelle L. 2015. *The Prospective Association Between Sipping Alcohol by the Sixth Grade Later Substance Use*. Providence, Rhode Island: Brown University, Center for Alcohol and Addiction Studies [www-lähde]. < <http://www.jsad.com/doi/pdf/10.15288/jsad.2015.76.212> > (Luettu 16.6.2017).

- Jayne, Mark, Valentine, Gill, Gould, Myles 2012. Family life and alcohol consumption: The transmission on 'public' and 'private' drinking cultures. *Drugs: education, prevention and policy*. June 19 (3), 192–200.
- Jokinen, Kimmo 2014. Perheikäytäntöjen sosiologia. Teoksessa Jallinoja Riitta, Hurme Helena & Jokinen Kimmo (toim.), *Perhetutkimuksen suuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus, 167–191.
- Jones, Sandra, Magee, Christopher & Andrews, Kelly 2015. 'I think other parents might': Using a projective technique to explore parental supply of alcohol. *Drug and Alcohol Review* 34 (5), 531–539.
- Järvinen, Margaretha & Østergaard, Jeanette 2009. *Governing Adolescent Drinking*. Sage. Youth Society. 40 (3), 377–402.
- Lehto, Anna-Sofia, Katainen, Anu & Maunu, Antti 2012. Riskinä toisten tahto? Laadullinen analyysi yhdeksäsluokkalaisten alkoholiin liittyvistä riskiymmärryksistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (6), 656–669.
- Maccoby, Eleanor & Martin, John 1983. Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. Teoksessa Mussen, Paul Henry & Hetherington, Eileen Mavis (toim.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development* (4th ed.). New York: Wiley.
- Maunu, Antti 2013. Hauskuus ja tylsyys, turva ja vaara. Nuorten juomisen ja arjen ambivalenssit. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (3), 272–286.
- Østergaard, Jeanette 2009. Learning to become an alcohol user: Adolescents taking risks and parents living in uncertainty. *Addiction, Research and Theory*, 17 (1), 30–53.
- Piispa, Matti 2013. Miten valistus voi vaikuttaa? Tapaustutkimus Lasten seurassa -ohjelmasta. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (3), 322–330.
- Pikkarainen, Eetu 2004. Merkityksen ongelma kasvatustieteessä. Lähtökohtia pedagogisen toiminnan semioottiseen analyysiin. *Acta Universitatis Ouluensis Scientiae rerum Socialium* E 69.
- Pirkanen, Henna, Simonen, Jenni, Kataja, Kati, Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer 2016. Vanhemmat ristiaallokossa. Perhekulttuuri ja ambivalentti alkoholikasvatus. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (2), 138–149.
- Raitasalo, Kirsimarja & Holmila, Marja 2014. Alkoholinkäyttötapojen periytyminen ja vanhempien kasvatuskäytännöt. Teoksessa Lammi-Taskula Johanna & Karvonen Salme (toim.), *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), 196–285.
- Raitasalo, Kirsimarja, Huhtanen Petri & Miekka Mari 2015. Nuorten päihteiden käyttö 1995–2015. ESPAD -tutkimusten tulokset. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 19/2015.
- Rod, Morten Hulvej 2012. From evidence-based policy-making to evidence-based parenting? The ambiguous role of facts in Danish alcohol prevention. Teoksessa Hellman, Matilda & Roos, Gun & von Wright, Julius (toim.), *A Welfare Policy Patchwork. Negotiating the Public Good in Times of Transition*. Nordic Centre for Welfare and Social Issues (NVC). Helsinki: Unigrafia, 163–180.
- Ryan, Siobhan, Jorm, Anthony, Kelly, Claire, Hart, Laura, Morgan, Amy ja Lubman, Dan 2011. Parenting strategies for reducing adolescent alcohol use: a Delphi consensus study. *Parenting strategies for reducing adolescent alcohol use: a Delphi consensus study*. BMC Public Health 11:13 [www.lähdet]. <

- <https://bmcpublichealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/1471-2458-11-13> >(Luettu 16.6.2017).
- Rönkä, Anna & Sallinen, Marjukka 2008. Murrosikäisten perhesuhteet: muutoksia ja jännitteitä. Teoksessa Sevon, Eija & Notko, Marianne (toim.), Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Gaudeamus, 43–67.
- Sihvonen, Ella 2016. Huoli kadonneesta vanhemmuudesta 2000-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa: lasten kasvatus ja vastuullinen vanhemmuus. Kasvatus ja aika 1/2016.
- Tigerstedt, Christoffer & Törrönen, Jukka 2005. Muuttuvatko suomalaisten juomatavat? Kulttuurisen lähestymistavan jäljillä. Sosiologia 42 (1), 35–49.
- Törrönen, Jukka 2010. Identiteettien ja subjektiasemien analyysi haastatteluaineistossa. Teoksessa Ruusu vuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.), Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 180–211.
- Törrönen, Jukka & Maunu, Antti 2005. Kevyet irtiotot ja raskas sosiaalisuus. Alkoholi nuorten aikuisten ravintolailtaa kuvaavissa kertomuksissa. Yhteiskuntapolitiikka 70 (3), 266–282.
- Törrönen, Jukka & Simonen, Jenni 2014. Naistenlehdet symbolisen vallan käyttäjinä 1960-luvulta tähän päivään. Alkoholi aiheiset tekstit juomiseen liittyviä resursseja rakentamassa. Yhteiskuntapolitiikka 79 (4), 400–412 [www-lähde]. < <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116688/torronen.pdf?sequence=1> > (Luettu 16.6.2017).
- Valentine, Gill & Jayne, Mark & Gould, Myles 2014. The proximity effect: the role of the affective space of family life in shaping children's knowledge about alcohol and its social and health implications. Childhood 21 (1), 103–118.
- Visser, Leenke & de Winter, Andrea & Reijneveld, Sijmen 2012. The parent-child relationship and adolescent alcohol use: A systematic review of longitudinal studies. BMC Public Health 12 (1), 886 [www-lähde]. <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/12/886> > (Luettu 16.6.2017).
- Vuori, Jaana 2003. Äitiyden ainekset. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.), Perhe murroksessa: kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus. 39–63.
- Wadolowski, Monika & Hutchinson, Delyse & Raimondo, Bruno & Aiken, Alexandra & Clare, Philip & Slade, Tim & Najman, Jake & Kypri, Kypros & McBride, Nyanda & Mattick, Richard P. 2015. Early Adolescent Alcohol Use: Are Sipping and Drinking Distinct? Alcoholism: Clinical and Experimental Research. Vol 39 (9), 1805–1813.
- Warpenius, Katariina, Holmila, Marja, Tigerstedt, Cristoffer (toim.), 2013. Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino.
- Østergaard, Jeanette 2009. Learning to become an alcohol user: Adolescents taking risks and parents living in uncertainty. Addiction, Research and Theory, 17 (1), 30–53.

KM Jenni Helenius on jatko-opiskelija Tampereen yliopistossa kasvatustieteen oppiaineessa ja työskentelee Mannerheimin Lastensuojeluliitossa nuorisotyön päällikkönä.

YTT, dosentti Jari Eskola työskentelee Tampereen yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnassa yliopistonlehtorina.